FELICIA ŞERBAN

# *PESTE VÂRFURI* ŞI *WANDRERS NACHTLIED:* O LECTURĂ PARALELĂ[*]

Exegeţii plasează definitivarea poeziei eminesciene *Peste vârfuri* (cu toate redactările ei) pe la 1876[1], ca şi *Mai am un singur dor*[2]; între cele două poezii există mai multe asemănări, care ar îndreptăţi o anumită lectură a celei dintâi. În interpretarea noastră vom recurge şi la forme rămase în manuscris, întrucât, după cum spune Alain Guillermou, nu ştim dacă varianta publicată de Maiorescu ar fi fost cea aleasă de poet, dacă ar fi avut posibilitatea de opţiune[3]. Reproducem textul:

*Peste vârfuri trece lună,*
*Codru-şi bate frunza lin,*
*Dintre ramuri de arin*
*Melancolic cornul sună.*

*Mai departe, mai departe,*
*Mai încet, tot mai încet,*
*Sufletu-mi nemângâiet*
*Îndulcind cu dor de moarte.*

*De ce taci, când fermecată*
*Inima-mi spre tine-ntorn?*
*Mai suna-vei dulce corn,*
*Pentru mine vreodată?*[4]

Preponderent ni se pare în *Peste vârfuri* caracterul elegiac; în peisajul dominat de lună, a cărui seninătate este exprimată explicit de o mişcare domoală *(Codru-şi bate frunza* ***lin****),* verbul ales, presupunând o translaţie de la însufleţit la

[*] Comunicare prezentată sub titlul *Mihai Eminescu,* ***Peste vârfuri*** *– o lectură paralelă,* la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" (18 ianuarie 2002).

[1] Cf. Perpessicius, în Mihai Eminescu, *Opere,* [vol.] III: *Note şi variante. De la* ***Doina*** *la* ***Kamadeva.*** Ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Fundaţia Regelui Mihai I, 1944, p. 174.

[2] Cf. A. Guillermou, *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu.* Cu un cuvânt al autorului către cititorii români. Traducere de Gh. Bulgăr şi Gabriel Pârvan, Iaşi, Editura Junimea, 1977, p. 496.

[3] A. Guillermou, *op. cit.,* p. 499.

[4] Mihai Eminescu, *Opere.* Ediţie critică îngrijită de Perpessicius, [vol.] I: *Poezii tipărite în timpul vieţii,* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1939, p. 206.

*DACOROMANIA, serie nouă, IX – X, 2004 – 2005, Cluj-Napoca, p. 267-272*

neînsufleţit, transmite totuşi o oarecare tensiune *(a se bate* pentru 'a se lovi repetat', 'a se clătina'[5], înrudit, etimologic, cu *a se zbate),* atenuată imediat prin determinare. O anume tristeţe este reverberată asupra întregului tablou al nopţii calme, aflându-şi ecoul în sunetul *melancolic* al cornului, dar adâncimea sentimentului se vădeşte abia prin *dorul de moarte,* alinător, moartea fiind imaginată ca un liman de linişte *(Sufletul nemângâiet / **Liniştind** cu dor de moarte,* după cum sună una dintre variante). Cauza suferinţei sufleteşti rămâne obscură, poate o reminiscenţă a „stinsului amor" pentru Veronica Micle[6], însă, pe bună dreptate, afirmă Rosa Del Conte: „Nu femeii, respinsă şi adorată, bine mereu aşteptat şi mereu pierdut, îi va oferi Eminescu cel mai înalt şi mai pur cuvânt liric al său"[7]. Versurile care trec la persoana a doua *(De ce taci, când fermecată / Inima-mi spre tine-ntorn)* nu se adresează iubitei (după cum se consideră uneori, insistându-se asupra caracterului erotic al poeziei[8]), ci trebuie citite în legătură nemijlocită cu versurile precedente şi cu ultima strofă luată în întregime, ultimele două versuri fiind tot la persoana a doua; nimic nu ne îndreptăţeşte să credem că destinatarul se schimbă în cuprinsul strofei: *Dintre ramuri de arin / Melancolic cornul sună. / Mai departe, mai departe, / Mai încet, tot mai încet, / Sufletu-mi nemângâiet / Îndulcind cu dor de moarte. // De ce taci, când fermecată / Inima-mi spre tine-ntorn?/ Mai suna-vei dulce corn, /Pentru mine vreodată?* Sunetele cornului se aud din ce în ce mai slab, până se sting cu totul, de aici decurge întrebarea *De ce taci* […]. Ideea „dorului de moarte" continuă cu o întrebare al cărei sens poate fi interpretat ca o interogaţie implicită asupra răgazului rămas din propria-i viaţă: dacă va mai ajunge să audă iarăşi sunetul mângâietor, concludentă fiind aici formularea *Mai suna-vei* […] ***pentru mine*** *vreodată?* – căci „dulcele corn" va mai suna, desigur, şi alteori în codri[9]. Gândul morţii este acceptat de poet cu aceeaşi seninătate ca în poezia *Mai am un singur dor.*

[5] Cf. DA, s. v. *bate.*

[6] Poezia *Peste vârfuri* „nu este mai puţin o pură poveste de iubire, unul dintre acele filtruri de dragoste în care s-au topit şi descântat, până la cea mai castă expresie, toate înfiorările inimii, într-o vreme când romanul, şi agitat şi patetic de o viaţă întreagă, al iubirii lui pentru Veronica Micle era încă la întâiele pagini"(Perpessicius, *loc. cit.).*

[7] Rosa Del Conte, *Eminescu sau despre Absolut.* Ediţie îngrijită, traducere şi prefaţă de Marian Papahagi. Cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Postfaţă de Mircea Eliade. Cu un cuvânt-înainte pentru ediţia românească de Rosa Del Conte, Cluj, Editura Dacia, 1990, p. 230.

[8] Cf. V. P. Stancu, *La poétique des variantes:* ***Peste vârfuri*** *et* ***Odă (în metru antic),*** în *Atti del Convegno internazionale „Mihai Eminescu",* Venezia, 18–20 maggio 2000, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2001, p. 122; Irina Andone, *Iarăşi şi iarăşi „Peste vârfuri",* în „Revista română", Iaşi, IV, 1998, nr. 1, p. 5.

[9] Ştefan Munteanu descifrează în ultimele versuri la viitor, cu inversiunea devenită marcă a incertitudinii, o proiectare a meditaţiei „sub forma dorinţei şi a aşteptării, adică a reîntâlnirii cu farmecul ei, dincolo de clipa de faţă" *(Stil şi expresivitate poetică,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 227).

În sprijinul demonstraţiei noastre ar veni, poate, asemănarea frapantă cu poezia lui Johann Wolfgang Goethe *Wandrers Nachtlied* (în traducere, *Cântecul de noapte al călătorului).* Dar, în prealabil, ne vom referi pe scurt la unele aspecte ale relaţiei eminesciene cu literatura germană, de altfel foarte mult cercetată[10].

„N-avem ştiri prea multe despre lecturile sale germane, care, ajutate de o istorie a literaturii, trebuie să fi fost largi şi sănătoase, întemeiate mai cu seamă pe câţiva poeţi mari (Schiller, Goethe, Heine, Lenau)", spunea G. Călinescu[11], iar mai departe: „Frânturi de traduceri din *Torquato Tasso, Westöstlicher Diwan* arată întinderea cunoştinţelor sale din Goethe, pe care, nici vorbă, îl citise în întregime"[12]. Pentru Călinescu, „tot goethean este şi neptunismul […] propriu întregii opere a lui Eminescu, până la *Mai am un singur dor",* cu lună, codru şi mare[13], însă operele de care se ocupă în căutarea asemănărilor şi a surselor de inspiraţie sunt, mai cu seamă, piesele *Clavigo, Iphigenie auf Tauris,* dar, în primul rând, *Faust.* În ceea ce priveşte romantismul german, nu e poate lipsit de interes să reamintim faptul că celebra culegere de poezii populare, editată de Achim von Arnim şi Clemens Brentano, reprezentanţi ai grupului de la Heidelberg, se intitula *Cornul fermecat al băiatului (Des Knaben Wunderhorn)*[14]. Influenţa „romantismului timpuriu" asupra lui Eminescu a fost cercetată amănunţit, numele de referinţă fiind Novalis şi Ludwig Tieck. Nici „clasicistul" Goethe nu a rămas în afara sferei romantice, printr-o legătură de reciprocitate[15].

În ceea ce priveşte poezia lirică a lui Goethe la care ne referim, vom începe prin citarea ei integrală:

*Über allen Gipfeln*
*Ist Ruh',*
*In allen Wipfeln*
*Spürest du*
*Kaum einen Hauch;*
*Die Vögelein schweigen im Walde.*
*Warte nur, balde*
*Ruhest du auch*[16].

---

[10] Cf. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Eminescu şi romantismul german,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1996.

[11] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu,* [vol.] I. *Descrierea operei. Cultura. Eminescu în timp şi spaţiu,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1969, 435.

[12] *Ibidem,* 409.

[13] *Ibidem,* 410; observaţie făcută în contextul comentării poemului dramatic *Mureşanu.*

[14] Cf. J. Livescu, *Consideraţii asupra romantismului german,* în *Romantismul românesc şi romantismul european,* Bucureşti, 1970, p. 61–62.

[15] „Goethe n-a fost exclusiv «olimpian», nici din creaţia lui Eminescu nu e total absent olimpianismul […] şi nu lipsesc noile atitudini clasiciste" (I. Roman, *Ecouri goetheene în literatura română,* Bucureşti, Editura Minerva, 1980, p. 156).

[16] *Goethes Werke.* Unter Mitwirkung mehrer Fachgelehrter herausgegeben von Prof. Dr. Karl Heinemann. Kritisch durchgesehene und erläuterte Ausgabe. 1. Band. Bearbeitet von Dr. Karl Heinemann, Leipzig şi Viena, Bibliographisches Institut, [f. a.], p. 62.

Încercăm o traducere cât mai apropiată de original: *Peste toate vârfurile / Este linişte, / În toate creştetele copacilor / Simţi / Abia o adiere; / Păsărelele tac în pădure. / Aşteaptă numai, curând / Te vei linişti şi tu;* în traducere artistică: *Peste culmile toate / Tăcere; / Prin crengi nemişcate / O adiere / Pâlpâie-abia; / Şi pasărea tace-n pădure. / Îndată, uşure / Pacea şi tu vei afla*[17].

Apropierea dintre cele două poezii era sesizată de Ştefan Munteanu, sub raportul concentrării lor şi al atmosferei lirice[18], ceea ce ne îndreptăţeşte să credem că nu am forţat comparaţia cu lirica bardului german. Similitudinile merită o examinare mai aprofundată.

Simplitatea poeziei lui Goethe este desăvârşită: nici un adjectiv calificativ, nici un epitet, o singură figură de stil, repetiţia la distanţă a două cuvinte cu aceeaşi rădăcină: *die Ruhe* 'odihnă, pace, linişte, repaus' şi *ruhen* 'a se odihni; a dormi', care face legătura între natură şi om. Farmecul decurge în primul rând din legănarea melodică a versurilor şi din repartizarea accentelor din text asupra unor vocale cu rezonanţă gravă, profundă, uneori perfect simetrice, sub accent, în cuvintele esenţiale: *Über* ***a****llen Gipfeln / Ist R****u****h' / In* ***a****llen Wipfeln / Spürest d****u*** */ K****au****m* ***ei****nen H****au****ch; / Die V****ö****gelein schw****ei****gen im W****a****lde. / W****a****rte nur, b****a****lde / R****u****hest d****u*** ***au****ch.* Metrica este variată:

– ∪ – ∪ – ∪
∪ –
∪ – ∪ – ∪
– ∪ –
∪ – ∪ –
∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪
– ∪ ∪ – ∪
– ∪ ∪ –

Versurile scurte valorifică o rimă complicată, versurile 1 – 3, 2 – 4, 6 – 7 şi unificatoare, 5 – 8. Sub aspect sonor, versurile impresionează prin melodia rezultată din distribuţia sunetelor şi variaţia prozodică.

Efectul general al aspectului sonor este un sentiment de melancolie îngemănat cu serenitate, într-un cadru natural stăpânit de o linişte deplină, iar dorinţa proprie de linişte *ar putea fi* interpretată ca deplina împăcare cu apropierea morţii, prin ambiguitatea expresiei, de altfel atenuată, *ruhen* 'a se odihni, a se linişti'. Trebuie să recunoaştem şi cu acest prilej cât de adecvată este caracterizarea: „Goethe a însemnat momentul extraordinar al ruperii zăgazurilor simţirii, al trecerii dincolo de stânjenitorul prag raţional, înspre fântânile acoperite cu taină ale sufletului, înspre sursele lirismului blocate în secolele de dominaţie

[17] Goethe, *Poezii.* În româneşte de Maria Banuş, Bucureşti, Editura Tineretului, 1957, p. 45.
[18] Şt. Muntenu, *op. cit.,* p. 229.

clasicistă ce precedaseră”[19]. Luând separat al doilea text intitulat *Wandrers Nachtlied* (cel citat mai sus, *Ein gleiches),* cititorul poate fi tentat să inducă în versurile goetheene echivalenţa odihnă – moarte; în privinţa aceasta, primul text este mai explicit asupra stării de spirit sub imperiul căreia a scris această poezie, îndepărtându-se în mod sensibil de resorturile intime ale poeziei lui Eminescu: *Der du von dem Himmel bist, / Alles Leid und Schmerzen stillest, / Den, der doppelt elend ist, / Doppelt mit Erquickung füllest, / Ach, ich bin des Treibens müde! / Was soll all der Schmerz und Lust? / Süsser Friede, / Komm, ach komm in meine Brust!*[20]. În traducere literală: *Tu, care eşti din ceruri, / Linişteşti orice suferinţă şi dureri, / Pe acela care de două ori este nenorocit / De două ori îl umpli cu desfătare, / Ah, sunt obosit de agitaţie! / La ce bun toată suferinţa şi plăcerea? / Dulce odihnă, / Vino, ah vino în pieptul meu!* Şi totuşi: „Pentru Goethe, sublimul nu este ceva diferit *în esenţă* de idilic; doar *gradul* expansiunii sale sufleteşti deosebeşte *Cântecul de noapte al drumeţului* de *Ganimede.* […] Poetul se bizuie pe amplitudinea simţurilor sale, care-l face capabil să confere, cu propria-i respiraţie, prezenţă actuală infinitului. La fel, eternitatea nu e pentru el ceva opus, constând în anularea clipei: clipa reprezintă miezul, sensul intim al veşniciei”[21].

Fără dubiu, lui Eminescu îi era foarte cunoscută această poezie, iar cel de al doilea text, prin simplitatea şi melodia versurilor, se insinuează pentru totdeauna în mintea cititorului. Regăsim în textul eminescian cuvinte sau îmbinări cu acelaşi sens: *vârfuri (Gipfeln);* în loc de *Peste toate vârfurile* găsim celebrul *Peste vârfuri,* iar versurilor *În toate creştetele copacilor / Simţi / Abia o adiere* le corespunde *Codru-şi bate frunza lin;* apoi *a tăcea (schweigen), a linişti (Liniştind cu dor de moarte)* din varianta postumă, sinonim cu *ruhen;* regăsim şi persoana a doua, care la Goethe este o adresare către cel ce trăieşte o asemenea stare (acel *du* generic), poate cititorul versurilor, poate el însuşi fiind cel îndemnat să mai aştepte, căci se va odihni curând, asemenea întregii naturi.

O altă asemănare o constituie economia de mijloace: epitetele sunt puţine, unele adverbiale *(lin, melancolic),* altele adjectivale *(nemângâiet, fermecată),* dintre care *dulce* realizează cu verbul metaforic *a îndulci,* din forma antumă, aceeaşi figură etimologică de stil ca şi la Goethe *die Ruhe – ruhen.* Tot la Ştefan Munteanu găsim o analiză detaliată a tuturor aspectelor formale din poezia *Peste vârfuri,* pentru a conchide: „Cadenţa versurilor, desfăşurată lent, şi varietatea ritmului, asociată cu momentele lirice, determină curgerea melodioasă a frazelor […]. Procedeele stilistice îşi au izvorul în această trăire a sentimentului de beatitudine dureroasă, identificată cu aspiraţia spre starea de nefiinţă”[22].

[19] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *op. cit.,* p. 58.

[20] *Goethes Werke…,* p. 62.

[21] F. Gundolf, *Goethe.* Traducere, prefaţă, tabel cronologic, note şi indici de Ion Roman, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, vol. I, p. 197–198.

[22] Ştefan Munteanu, *op. cit.,* p. 234.

*Wandrers Nachtlied* este o poezie de tinereţe a patriarhului poeziei germane, Goethe fiind abia trecut atunci de treizeci de ani. Se spune că acel text *Eine andere* a fost notat într-o noapte de septembrie 1780 pe scândura unui perete de cabană. Dacă au fost create în asemenea condiţii, versurile au fost improvizate într-un moment de har. Prin contrast, după cum arată numeroasele variante încercate de Eminescu, *Peste vârfuri* a rezultat în urma unui travaliu îndelung, în căutarea formei perfecte.

Interesul acestui demers nu a fost identificarea unor asemănări pentru a demonstra o influenţă goetheeană asupra lui Mihai Eminescu, decât poate vagi reminiscenţe, ci întâlnirea într-un spaţiu de vibrantă sensibilitate poetică a două spirite care şi-au dominat, fiecare, epoca.

*Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară*
*„Sextil Puşcariu”*
*Cluj-Napoca, str. Emil Racoviţă, 21*